

ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Коваленко Вікторія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор;
Гайдукович Дмитро Станіславович,
кандидат економічних наук

Розглянуто основні положення, що стосуються достатності капіталу банківської системи. Визначені основні чинники, що впливають на рівень капіталу банків. Досліджено основні підходи до оцінки рівня достатності банків. Проаналізовано еволюцію підходів до визначення оцінки достатності капіталу. Обґрунтовано методологічні основи формування механізму зростання банківського капіталу. Запропоновано основні підходи до забезпечення рівня достатності капіталу банківської системи.

Ключові слова: банківська система, банківський капітал, достатність капіталу банку, базельські принципи.

Бурхливий розвиток міжнародних операцій призвів до ускладнення банківської діяльності та необхідності збільшення банками власного капіталу з метою підтримки своєї надійності й економічного зростання в державі. Під час світової фінансової кризи проблема достатності капіталу стала актуальною для банків усього світу.

Нині регулятори різних країн почали підвищувати вимоги до банківського капіталу. На міжнародному рівні Базельським комітетом з банківського нагляду розроблені додаткові стандарти щодо капіталу (Базель III), які враховують наслідки кризи. Для банківської системи України щодо достатності капіталу відчувається значний дефіцит, і проблема його достатності особливо актуальна нині, в умовах циклічного розвитку економіки.

Питання вивчення сутності власного капіталу банків, методів його оцінки, а також особливостей зближення з міжнародною практикою визначення достатності капіталу розглянуто в багатьох наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених і фахівців, а саме М. Алексеєнка [1], Г. Бортнікова [3], Я. Грудзевича [4], М. Зверякова [6], В. Міщенко [11], М. Качаєвої [8], В. Кротюка [10], А. Пишного [13], С. Савлука [17], О. Симановського [19], В. Усоскіна [22] та ін. Але залишається

невирішеним питання визначення основних напрямів підвищення рівня капітальної бази банківських установ і стратегічних напрямів реалізації основних вимог щодо достатності капіталу вітчизняних банків.

Мета даної статті – оцінити сучасні тенденції достатності капіталу банків та обґрунтувати основні положення реалізації міжнародних стандартів до капіталу банківських установ. До завдань наукової статті віднесено: обґрунтування економічної сутності достатності капіталу банківської системи; визначити основні чинники, що впливають на рівень капітальної бази; дослідити еволюцію підходів до оцінювання достатності капіталу банків; проаналізувати міжнародні стандарти до достатності капіталу; обґрунтувати основні підходи до підвищення рівня достатності капіталу банків.

Методологічна основа визначення рівня достатності капіталу банківської системи

Розвиток міжнародних операцій призвів до ускладнення банківської діяльності, до необхідності збільшення банками власного капіталу з метою підтримки достатнього рівня платоспроможності, надійності та економічного зростання.

Стратегічні пріоритети, №1 (30), 2014 р.

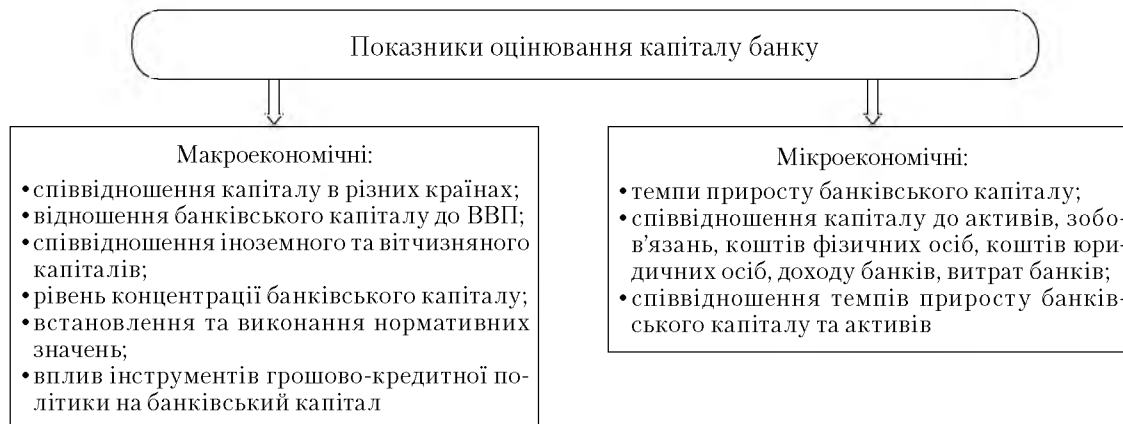

Рис. 1. Показники оцінювання зростання банківського капіталу [9, с. 14–15; 2, с. 206-207]

Як свідчить світовий досвід, головним ініціатором зближення реального сектору економіки та банків є держава. Основною причиною, згідно з якою держава в умовах циклічного розвитку економіки підтримує та стимулює зазначені процеси, є рівень капітальної бази банків, який пов'язаний з наступними параметрами:

- зниження стійкості банківської системи на підставі значної залежності від джерел фондування, зростаючих ризиків та переважної орієнтації банків на активні операції, які мають спекулятивний характер, загрожує платіжній системі країни та головному каналу перерозподілу капіталу;

- зниження рівня економічної безпеки держави в умовах посилення експансії іноземних банків і транснаціональних фінансових структур;

- держава має орієнтувати банківську діяльність на цілі та потреби реального сектору економіки, підвищення самостійності банків при розміщенні банківських ресурсів в інноваційні проекти реального сектору економіки.

Відповідно до зазначеного проблему забезпечення достатності капіталу банківської системи слід розглядати з позиції оцінювання його рівня, впливу присутності іноземного капіталу в банківській системі, реалізації стандартів та норм щодо достатності капіталу.

Відповідно до Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків України» достатність капіталу – це спроможність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків [15].

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями при здійсненні

торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, що нижче значення показника, то більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку [15].

Здійснений аналіз дав змогу визначити неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників. З метою поліпшення ситуації Національний банк України встановлює нормативні значення розміру різних видів банківського капіталу, його основних складників та інших показників, але ці заходи досить часто не дають бажаного результату [9, с. 13].

Методологічні засади забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінювання ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дієвого механізму зростання банківського капіталу.

Формування механізму зростання банківського капіталу є процесом визначення *об'єкта* – банківського капіталу¹; *мети* – створення стабільної та надійної банківської системи, яка виконувала б свої основні функції щодо забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів; *завдання* – зменшення податкового навантаження з метою легалізації банками своїх доходів, а також збільшення капіталу за рахунок прибутку; розвиток фондового ринку,

¹Банківський капітал – спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку.

Таблиця 1

Еволюція підходів до визначення оцінки достатності капіталу
(систематизовано автором за матеріалами [16])

Положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене Постановою Правління НБУ від 21.12.1993 р. № 114, та від 30.06.1995 р. № 167	Інструкція № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затверджена Постановою НБУ від 30.12.1996 р. № 343	Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368
Нормативи капіталу		
–	(Н1) – мінімальний розмір капіталу банку – 3 млн єкю	(Н1) – мінімальний розмір регулятивного капіталу – 120 млн грн
Мінімальний розмір статутного фонду – 3 млн єкю	(Н2) – мінімальний розмір статутного капіталу – 1 млн єкю	–
Платоспроможність банку: 1. Співвідношення власних коштів і активів з урахуванням коефіцієнтів за ступенем ризику (ПСа) $ПСа = \frac{ВК}{А} \times 100 \%,$ де ВК – власні кошти банку (основний + додатковий капітал); А – активи банку з урахуванням коефіцієнтів їх потенційної ліквідності $ПСа \geq 8 \%$	(Н3) – платоспроможність: $Н3 = \frac{К}{А_p} \times 100 \%,$ де К – капітал банку (основний + додатковий капітал) – загальні відрахування); А _р – активи банку з урахуванням коефіцієнтів їх ризиків $Н3 \geq 8 \%$	(Н2) – достатності (адекватності) регулятивного капіталу/платоспроможності: $Н2 = \frac{РК}{А_p + С_{вп}} \times 100 \%,$ де К – капітал банку (основний + додатковий капітал) – відвернення); А _р – активи банку, зважені за ступенем кредитного ризику; С _{вп} – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами $Н2 \geq 10 \%$
2. Положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене Постановою Правління НБУ від 21.12.1993 р. № 114, та від 30.06.1995 р. № 167	Інструкція № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затверджена Постановою НБУ від 30.12.1996 р. № 343	Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368
Визначення платоспроможності банку доповнюється ще одним показником. 3. Співвідношення власних і залучених коштів банку (ПСП) $П_{сп} = \frac{ВК}{ЗК} \times 100 \%,$ де ВК – власні кошти банку (основний + додатковий капітал); ЗК – залучені кошти $П_{сп} \geq 1/20$	(Н4) – достатність капіталу банку: $Н4 = \frac{К}{ЗА} \times 100 \%,$ де К – капітал банку (основний + додатковий капітал); ЗА – загальні активи $Н4 \geq 4 \%$	(Н3) – співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів $(Н3 \geq 9 \%)$ (Н3-1) – співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (запроваджено з 13.02.2012 р.) $(Н3-1 \geq 10 \%)$

що дасть змогу збільшити капітал за рахунок операцій з цінними паперами на вторинному ринку; заходи щодо прозорості та відкритості інформації, які створюють умови для збільшення капіталу шляхом емісії цінних паперів; підвищення довіри до банків з боку населення з метою залучення додаткових коштів; створення умов для проведення процесів злиття та поглинання з метою об'єднання декількох

банків; *принципів* – імплементації національного банківського законодавства до європейського з урахуванням інтеграційних процесів у світі; відповідності розміру банківського капіталу ризикам, які характерні для банківської діяльності; застосування превентивних і штрафних санкцій щодо порушників встановлених нормативів; одночасного контролю за діяльністю банків на індивідуальній та

консолідованій основі; створення умов для зниження тиску іноземної експансії у банківській системі України; контролю за достовірністю поданої банками інформації; *інструментів* – економічних важелів, які допоможуть досягнути поставленої мети і визначити при цьому реальний та оптимальний розміри капіталу банків, а також, зважаючи на це, вжити заходів щодо його збільшення.

Натомість показники оцінювання, за допомогою яких доцільно аналізувати тенденції нарощування капіталу банків, слід розглядати з макроекономічного та мікроекономічного поглядів (рис. 1).

Слід зазначити, що при визначенні рівня капіталізації банків необхідно звертати увагу не лише на кількісні показники обсягу власного та статутного капіталів, а й на якісні, які передусім стосуються структури власного капіталу та достовірної оцінки окремих його складників. Зустрічаються випадки, коли банківські установи з метою досягнення необхідного розміру власного капіталу та дотримання показників його адекватності вдаються до штучного нарощення обсягів капіталу шляхом включення до нього таких складників: завищена переоцінка основних засобів; нараховані, але не сплачені відсотки; операції з придбання в інсайдерів основних засобів, у яких немає гострої потреби, за значно завищеними від ринкових цінами; довгострокові кредити інсайдерам на пільгових умовах; необхідні інвестиції в цінні папери «неасоційованих», «недочірніх» підприємств тощо.

Як уже зазначалося, Національний банк України вживає заходів щодо підвищення рівня капіталізації банківських систем у спосіб прийняття відповідних законодавчих актів, які визначають оптимальний розмір основних банківських показників щодо розміру регулятивного капіталу, співвідношення основних його складників. Саме регулятивному капіталу належить провідна роль при нейтралізації основних банківських ризиків, він також дає змогу банківським установам ефективно проводити свою діяльність.

Можна стверджувати, що вимоги до достатності капіталів банків змінюються зі зміною циклів розвитку економіки (табл. 1).

Сучасний стан капітальної бази банківської системи України

Слід звернути увагу на те, що найбільш стабільним і стійким складником регулятивного капіталу банку є капітал 1-го рівня, найбільша питома вага в якому належить статут-

ному капіталу. Тому, визначаючи достатність капіталу, необхідно приділити увагу саме розміру статутного капіталу (рис. 2).

Аналіз власного капіталу у розрізі груп банків за класифікацією Національного банку України за усіма групами банків за перше півріччя 2013 р. майже не змінився. При цьому лише серед банків I та IV груп його розмір перевищував розмір статутного капіталу за рахунок зменшення непокритого збитку. У II та III групах статутний капітал перевищував розмір власного капіталу.

Протягом I півріччя 2013 р. 15 банків збільшили статутний капітал на загальну суму 886,76 млн грн, з них 2 банки належать до I групи, до II групи – 4, до III групи – 2, до IV групи – 7. Слід зазначити, що банки I, II та III груп збільшували статутний капітал переважно з метою розширення діяльності, тоді як банки IV групи – для виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регулятивного капіталів.

Протягом останнього періоду спостерігається зростання регулятивного капіталу. Паралельно відбувається коливання показника адекватності регулятивного капіталу, який має тенденцію до зниження (рис. 3). Через негнучкість вимог до достатності капіталу, встановлених Національним банком України, деякі банки вдаються до фіктивного «роздування» капіталу, що, безумовно, є негативним явищем.

При дослідженні достатності капітальної бази банківської системи велике значення має оцінювання впливу іноземного капіталу на його рівень. За даними Національного банку України, станом на 1.10.2013 р. на території нашої держави зареєстровано 183 комерційних банки порівняно зі 175 станом на 1.10.2012 р. З-поміж створених за участю іноземного капіталу діють 51 банк (станом на 1.10.2013 р.), а на 1.10.2012 р. – 55, або 27,86 % та 31,42 % від загальної кількості банків відповідно, у т.ч. 21 станом на 1.10.2013 р. та 23 банки на 1.10.2012 р. зі 100-відсотковим іноземним капіталом. При цьому слід зазначити, що питома вага іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банків за аналізований період знизилася з 39,6 до 34,2 % відповідно.

Таким чином, можна зробити висновок, що останніми роками відбувається виведення іноземного капіталу з банківської системи України, що позначається на якісному складі капіталу банків, зменшенні притоку коштів від материнських структур для забезпечення захищеності банківської діяльності. Міжнародні фінансові групи увійшли на вітчизняний

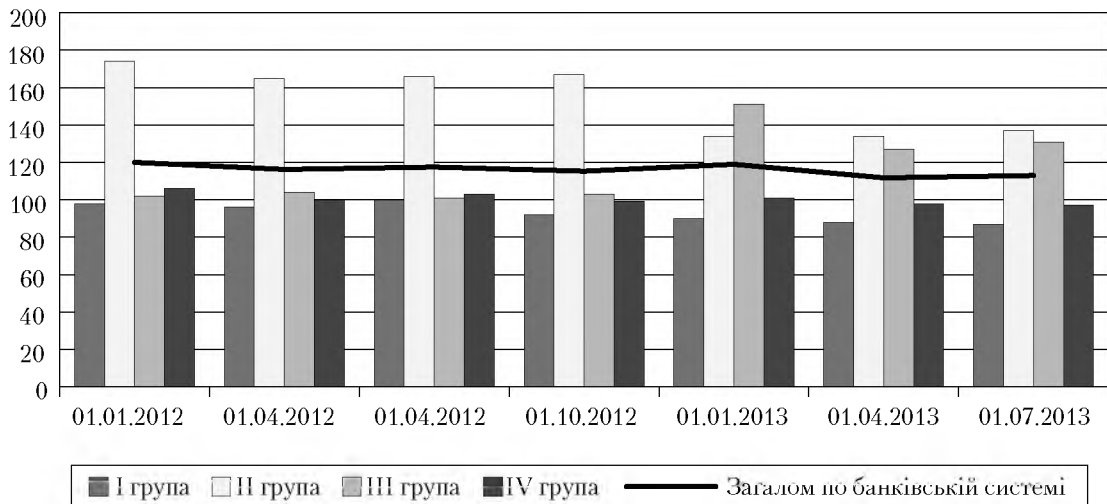

Рис. 2. Частка статутного капіталу у власному капіталі за групами банків [5], %

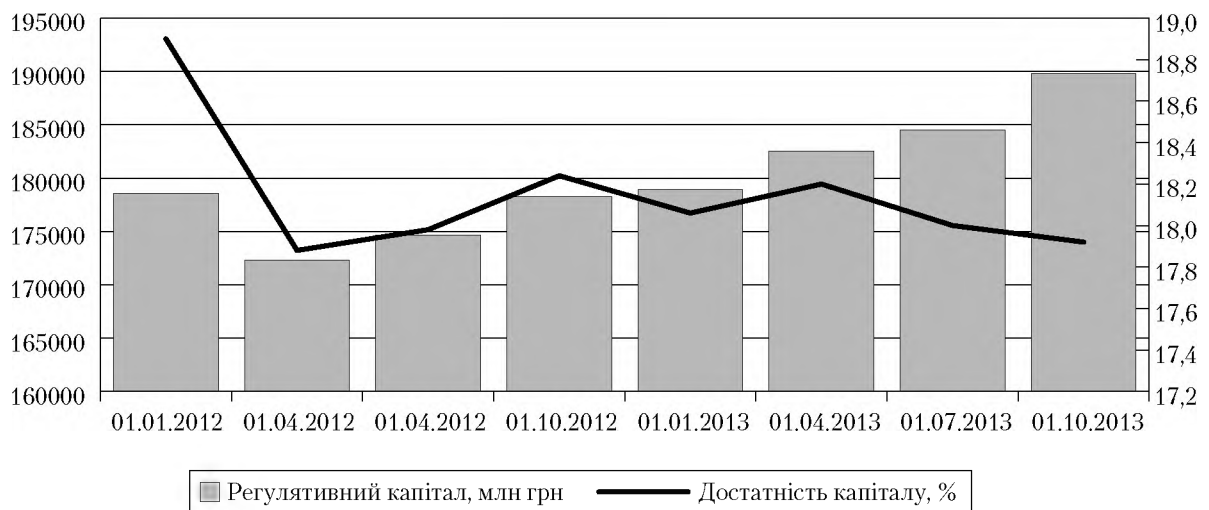

Рис. 3. Динаміка співвідношення між регулятивним капіталом та адекватністю регулятивного капіталу банківської системи за період з 1.01.2012 р. по 1.10.2013 р. [12]

банківський ринок на стадії кредитного буму, а нині згортають свою діяльність. При цьому грошовий канал входження більший, ніж виходу з банківської системи України. Починаючи з 2009 р. вітчизняний ринок банківських послуг встигли покинути чеський *Home Credit Bank* (2009), німецький *Dresdner Bank* (2009), британський *HSBC* (2010), російський Ренесанс Капітал (2010), німецький *Bayerische Landesbank* (2011), південнокорейський *Kookmin Bank* (2011), грузинський *Bank of Georgia* (2011), голландський Кредит Європа Банк пішов з роздрібу (2012), австрійський *Volksbank* (2012), французький *Societe Generale* (2012), Кредитпромбанк (2013) і Айстра Банк (2013). Найближчим часом

цей список можуть поповнити Марфин Банк і *Platinum Bank* [7].

При дослідженні ефективності присутності іноземного капіталу доцільно оцінювати ризики, які в підсумку впливають на достатність капіталу вітчизняної банківської системи. Ризики присутності іноземного капіталу потрібно визначати на основі таких критеріальних ознак: функціональний рівень прояву наслідків дії ризиків; сегмент захоплення ринку банківських послуг; стратегія проникнення іноземного капіталу у банківську систему; середовище виникнення ризиків; стадії проникнення іноземного капіталу у банківську систему; ієрархічна структура впливу ризиків на розвиток країни (рис. 4).

Стратегічні пріоритети, №1 (30), 2014 р.

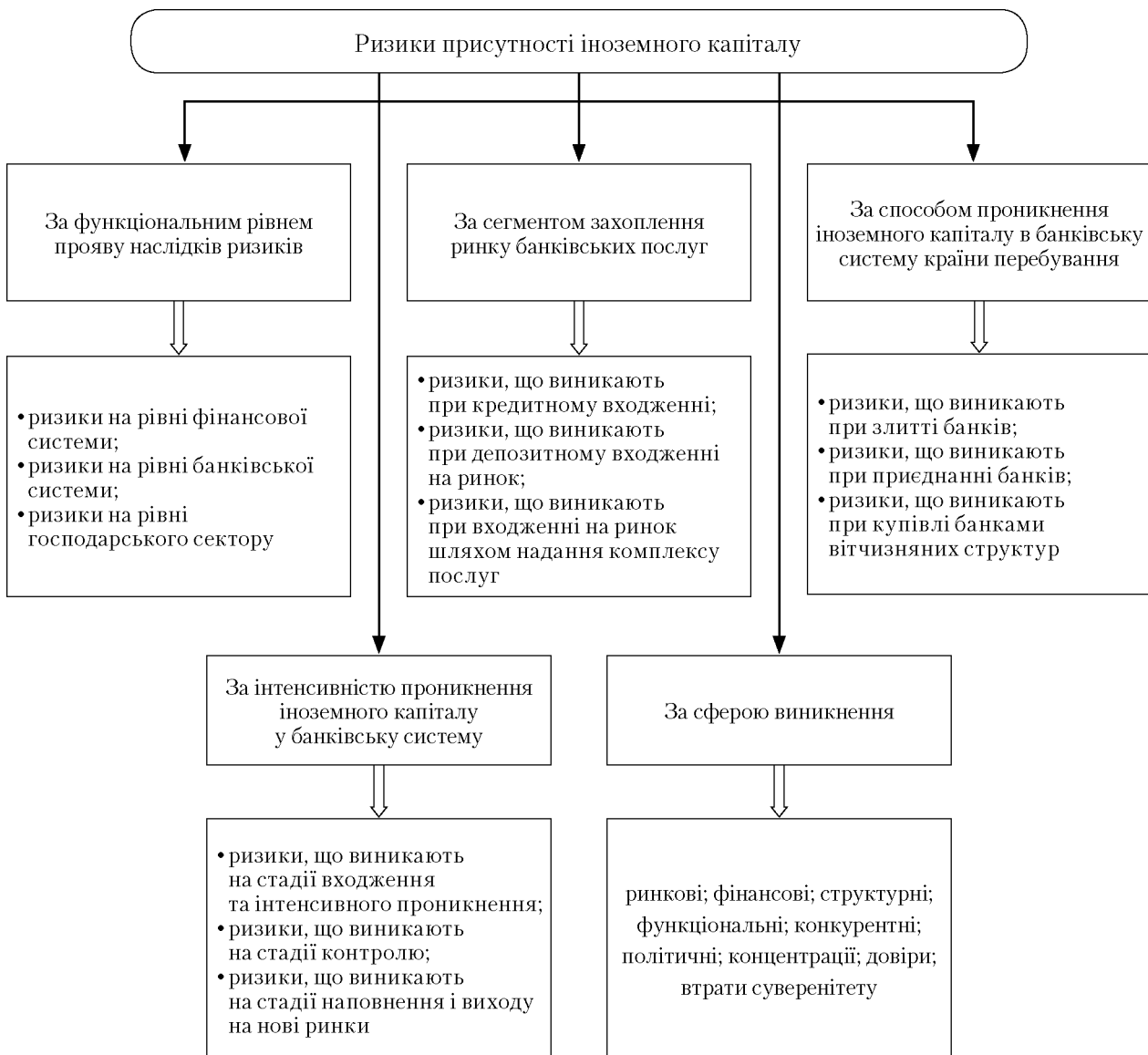

Рис. 4. Класифікація ризиків присутності іноземного капіталу в банківській системі України [20]

Характеристика міжнародних стандартів щодо достатності капіталу банків

У забезпеченні достатності капіталу банківської системи важливу роль відіграють стандарти й вимоги, що встановлюються міжнародними організаціями. Еволюцію міжнародних вимог відображають три основні документи – Базель I, Базель II та Базель III.

Базель I. Базельським комітетом з банківського нагляду в липні 1988 р. було видано Базельську угоду оцінки достатності капіталу і встановлення стандартів капіталу (*Basel Capital Accord*). Основна мета Базеля I полягала в розробленні міжнародно визнаного стандарту розрахунку достатності капіталу для співставлення його рівнів у різних країнах [24].

Базель I містить чотири основні положення: враховується тільки кредитний ризик; капітал банків визначається двома рівнями (основним і додатковим); капітал банку повинен складати не менше 8 % від їх активів, зважених з урахуванням ризику (основний капітал – не менше 4 %); зважування активів по кредитному ризику розраховується за фіксованою шкалою, визначеною Базельським комітетом.

Сутність Базеля I полягала в оцінці власного капіталу банку з погляду кредитного ризику, який займав тоді центральне місце серед інших банківських ризиків, що і нині є актуальним.

Адекватність капіталу оцінюється коефіцієнтом достатності, а саме відношенням

капіталу банку до активів, зважених з урахуванням ризику (коефіцієнт Кука). Мінімальне значення цього показника було встановлене на рівні 8 % для сукупного капіталу і 4 % – для основного капіталу. Економічна сутність цього співвідношення означає: якщо норматив достатності капіталу дорівнює 8 %, то кожна умовна одиниця банківських вкладень має бути профінансована, принаймні, на 0,08 умовних одиниць за рахунок власних коштів, тобто власниками банку, а не його вкладниками.

Запропонований Базельським комітетом підхід до визначення достатності капіталу мав наступні основні переваги: простота; універсальність – може бути застосований банками різних типів; сприяє відмові від надмірного нарощування кредитів при мінімальному капіталі, перевага не обсягу кредитного портфеля, а його якості; дає можливість враховувати ризики позабалансових зобов'язань; дає змогу порівнювати банківські системи різних країн.

При наявності переваг слід зазначити і недоліки Базеля I: відсутність чіткості у визначенні елементів капіталу за його рівнями; недостатньо детальна диференціація активів за ступенем ризику; оцінка достатності капіталу тільки за кредитним ризиком; мінімальний розмір капіталу значно відрізняється від економічного капіталу.

У 1993 р. почалася робота над удосконаленням Базеля I. У 1996 р. Базельським комітетом було прийнято «Доповнення до Базельської угоди про капітал з метою включення в нього ринкових ризиків», яке набуло чинності з 1998 р. Відповідно до «Доповнення» був введений капітал 3-го рівня для покриття ринкових ризиків, під яким розумілася короткострокова субординована заборгованість, що є незабезпеченою, субординованою і повністю сплаченою; має первинний термін погашення більше двох років; не може бути погашена до настання терміну виплати, за винятком випадків, коли на це є згода наглядового органу; не допускається виплата відсотків або основної суми заборгованості, якщо в результаті такої виплати капітал банку виявиться нижче встановленого мінімального нормативу. Незважаючи на вказані зміни, основні недоліки Базеля I не були ліквідовані, тому робота над його удосконаленням була продовжена. У 2004 р. була опублікована Нова Базельська угода про капітал (*Basel II Capital Accord*, Базель II), що набула чинності у 2006 р.

Основними завданнями Базеля II є такі: стимулювати банки постійно удосконалювати свої методики і процедури оцінки та управління кредитним ризиком; підвищувати гнучкість і точність відображення ризику в норма-

тивах достатності, зокрема шляхом включення в них операційного ризику; скорочувати розрив між мінімальними вимогами до достатності капіталу та економічною оцінкою потреби банків в капіталі [25].

Базель II є більш багатоаспектним і деталізованим документом, ніж Базель I, і складається з трьох компонентів:

- мінімальні вимоги до капіталу: набір тих, які розрізняються у міру складності альтернативних підходів до розрахунку капіталу, що резервується проти кредитного, ринкового і операційного ризиків;

- пруденційний нагляд: принципи контролю з боку регулюючих органів за достатністю капіталу і системами оцінки банківського ризику;

- ринкова дисципліна: вимоги до розкриття інформації про ризики і капітал банку.

Як і в Базелі I, основним регулятивним показником у Базелі II є коефіцієнт достатності капіталу, рекомендоване значення якого залишається тим самим – 8 %. Новими є методи розрахунку рівня ризиків за активами банку. Базель II розглядає три види ризику, під які здійснюється резервування капіталу: кредитний, ринковий та операційний. При цьому під операційним ризиком розуміється ризик збитків внаслідок неадекватних або таких, що дають збої внутрішніх процесів, не санкціонованих дій персоналу, зовнішніх подій. Для оцінки операційного ризику банкам пропонується використовувати три методи: базовий, який передбачає обчислення суми вимог до капіталу під операційний ризик на жорстко фіксованому рівні; стандартизований, на підставі введення певних коефіцієнтів під кожен вид операційної діяльності; просунутий метод виміру ризиків, при якому банк використовує власні методики виміру операційних ризиків на основі комбінації кількісних і якісних критеріїв.

Оцінювати кредитний ризик пропонується на основі трьох альтернативних варіантів: стандартизованого підходу і двох підходів на основі внутрішніх рейтингів.

У першому випадку застосовується методика Базеля I з тією різницею, що активи зважуються за ризиком залежно від кредитного рейтингу, присвоєного спеціалізованими установами. У другому і третьому випадках оцінка ризику активів розробляється за допомогою внутрішньої рейтингової моделі банку, заздалегідь схваленої органом нагляду. Базель II не містить зміни вимог до розрахунку ринкового ризику, проте рекомендує банкам робити обґрунтований вибір між стандартизованим і просунутим підходами розрахунку.

Стратегічні пріоритети. №1 (30), 2014 р.

Вибір методу розрахунку ризиків залишається на розсуд банку, причому допускаються і комбіновані варіанти. Особлива увага в Базелі II приділяється питанням банківського нагляду.

Документом визначені основні принципи організації ризик-орієнтованого регулювання, які спрямовані на стимулювання банків працювати над вдосконаленням власної системи управління ризиками.

Світова фінансова криза, що почалася у 2008 р., виявила недоліки в міжнародних регулятивних вимогах до фінансових інституцій. У результаті відбулося накопичення значного обсягу системних та індивідуальних неіндифікованих ризиків у зв'язку з використанням агресивної моделі поведінки учасників ринку, орієнтованих на інтенсивне зростання [18].

Сучасній системі регулювання притаманна проциклічність. У фазі підйому проциклічність регулювання веде до заниження оцінок ризиків, що приймаються, а в період спаду – завищує їх і ускладнює відновлення системи кредитування. Таке проциклічне регулювання посилює циклічність економіки і знижує стійкість банків.

У вересні 2010 р. Базельський комітет представив остаточний варіант нових стандартів банківського капіталу та ліквідності, який отримав назву «Міжнародний механізм регулювання для банків». Базель III розроблений з метою посилити регулювання, нагляд і управління ризиками в банківському секторі, націлений на сприяння зростанню спромож-

ності банківської системи витримувати потрясіння фінансового та економічного характеру, поліпшенню управління ризиками і корпоративного управління в банках, підвищенню прозорості і розкриття інформації банками [3].

Впровадження вимог Базеля III розпочалося з 1 січня 2013 р. Перехід відбувається поетапно і завершиться до 2019 р [23]. Основними напрямками Базеля III є пропозиції щодо зміни в регулюванні банківського капіталу та ліквідності.

Нові вимоги відносно капіталу сконцентровані за трьома напрямками: зміни структури власного капіталу банків; підвищення вимог до достатності капіталу (у т.ч. введення нових додаткових нормативів достатності капіталу); створення буферів капіталу (табл. 2).

Глобальна фінансова криза, яка потрясла банківську систему основних розвинутих економік і вплинула на економіки країн, що розвиваються, засвідчила, що фінансова система підсилює циклічні рухи економіки. Одним із головних складників Базеля III є реалізація контрциклічного регулювання.

Як зазначає В. І. Міщенко, головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля III, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, переважаючою формою

Таблиця 2

Строки впровадження Базеля III у країнах – членах Базельського комітету з питань банківського нагляду [11, с. 16]

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Базовий капітал першого рівня, %	–	3,5	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Капітал першого рівня, %	4,0	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Власний капітал, %	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Буферний капітал, %	–	–	–	–	0,625	1,25	1,875	2,5
Контрциклічний капітал, %	–	–	–	–	0,625	1,25	1,875	2,5
Фінансовий важіль (фінансовий левеверидж)	моніторинг	тестування на рівні 3 %, банки повинні оприлюднювати інформацію з 1.01.2015 р.			коригування	уточнене значення		–
Норматив короткострокової ліквідності	моніторинг			≥100 %	≥100 %	≥100 %	≥100 %	≥100 %
Показник чистого стабільного фінансування	моніторинг						>100 %	>100 %

капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Також передбачаються заходи задля стримування проциклічності банківської діяльності [10, с. 4–5].

Основними напрямками реалізації концепції контрциклічного регулювання є такі.

По-перше, перехід до динамічного резервування. Банки повинні створювати резерви не під час кризи, а в ситуації підвищеного кредитного попиту. Зазначені резерви у подальшому можна використовувати для покриття збитків у періоди кризових ситуацій. У результаті навантаження на фінансові результати і капітал знижується.

По-друге, обмеження щодо роздування банківських балансів під час ситуації «мільних бульбашок» на кредитному та фондовому ринках за рахунок введення додаткового нормативу достатності капіталу (не зваженого за ризиками) – простого співвідношення капіталу до активів.

По-третє, розширювати перелік чинників, які впливають на норму достатності капіталу, включивши до розрахунку якого не тільки ризики окремо взятого банку, але і макроекономічні ризики, зокрема розглядати власний капітал банку залежно від зростання сукупної кредитної пропозиції, фінансового важеля за банківською системою в цілому. Зазначене дозволить урахувувати системні ризики, які безпосередньо впливають на функціонування кожного окремого банку. Тому їх доцільно враховувати у вимогах до капіталу окремо взятого банку.

По-четверте, створити спеціальне банківське регулювання для системоутворюючих банків. Зважаючи на те, що системоутворюючі банки є джерелом ризиків для усієї банківської системи, то до них мають встановлюватися більш жорсткі вимоги, ніж до інших.

По-п'яте, страхування банківського капіталу. Банківські установи мають можливість проводити емісію спеціальних облігацій, які у випадку настання кризи конвертувалися б у банківські акції. Зазначене вирішило би проблему дефіциту капіталу під час кризи.

Методологічна основа контрциклічного регулювання² складається з таких компонентів.

² *Контрциклічне регулювання* – система методів і інструментів згладжування циклічних коливань розвитку банківської системи та окремо взятого банку в період кризи та використання превентивних заходів щодо нейтралізації потенційної можливості виникнення ризиків у банківській діяльності під час підвищеного попиту на процентні банківські послуги.

Суб'єкти контрциклічного регулювання:

- *міжнародний рівень*: Базельський комітет з питань банківського нагляду, Рада з питань фінансової стабільності, МВФ, Всесвітній банк, центральні банки світу, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Рада по стандартах міжнародної звітності;

- *національний рівень*: Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, фінансові інститути.

Об'єкти контрциклічного регулювання: капітал, контрциклічний буфер капіталу, резервний буфер капіталу, структура капіталу, вимоги до ліквідності.

Принципи контрциклічного регулювання: наукової обґрунтованості, системності, захищеності, цілісності, альтернативності.

Функції контрциклічного регулювання: науковий аналіз розвитку фінансової системи; оцінка об'єкта регулювання на основі обраних альтернатив; оцінка можливих наслідків прийнятих рішень, підготовка рекомендацій для ухвалення оптимальних рішень.

Інструменти контрциклічного регулювання:

- *проциклічний буфер капіталу* використовується у випадку підвищення рівня системного ризику (зростання обсягів кредитування – показник кредит/ВВП) і забезпечується за рахунок обмежень на розподіл чистого прибутку (виплати дивідендів, бонусів) до формування буфера. Розмір буфера становить від 0 до 2,5 % активів, зважених за ризиком (або вище за рішенням національного регулятора). Для банків з міжнародними активами розмір буфера буде розраховуватися як середньозважена за національним та іноземними активами;

- *резервний буфер капіталу*: сприяє зниженню проциклічності. Вимоги до розміру буфера становлять 2,5 % активів, зважених за ступенем ризику. Формування резервного буфера капіталу є додатковим до вимог за розміром мінімального капіталу (для виконання вимог за розміром буфера вводиться обмеження на розподіл чистого прибутку (виплату дивідендів, бонусів)).

Таким чином, резервному буферу капіталу не притаманні контрциклічні властивості, та він збільшує вимоги до достатності капіталу, а основною перевагою проциклічного буферу капіталу (не дивлячись на систематичне зниження прибутку та викривлень у фінансовій звітності) є стабілізаційний ефект у довгостроковому періоді.

Висновки та рекомендації

Фінансова криза засвідчила неефективність деяких фінансових інструментів, що враховуються нині у структурі власного капіталу банків.

Останніми роками банківська система України пройшла всі фази економічного циклу, про що об'єктивно свідчать показники діяльності банків, зокрема поступове зростання їх ролі та значення до 2008 р. та зміна тенденції на протилежну у 2008–2009 рр.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України можемо констатувати високий рівень її капіталізації – фактичне значення показника адекватності капіталу банків майже вдвічі перевищує нормативне, але для окремих банків актуальним питанням залишається збільшення обсягів капіталу.

Основною мірою ефективності банківського капіталу повинно бути його використання для компенсації фінансових втрат. Базель III передбачає виключення із структури власного капіталу певних статей, які недостатньо ліквідні й не можуть бути використані для покриття збитків. У капітал 1-го рівня повинні входити тільки такі інструменти, які забезпечують поглинання збитків у поточній діяльності банків, а не при їх банкрутстві. Базель III сприяє збільшенню частки акціонерного капіталу та зменшенню питомої ваги субординованих кредитів та інших гібридних інструментів у капіталі банків.

Відповідно до результатів емпіричних досліджень, які здійснені західними експертами, передбачені програмою Базель III заходи щодо підвищення стандартів банківського капіталу, введення коефіцієнтів ліквідності, а також прийняття більш жорстких нормативів капіталу для великих міжнародних банків призведуть до зниження темпів зростання ВВП. Але, натомість, нові правила можуть сприяти підвищенню стійкості світової економіки та зниженню ймовірності виникнення банківських криз.

На сучасному етапі розвитку фінансового ринку важливого значення набувають питання розробки та реалізації макропруденційної політики, яка має забезпечити стійкість розвитку банківської системи. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує дослідження інструментів макропруденційної політики, зокрема передбачених Базелем III, – створення буферного та контрциклічного капіталів.

У результаті аналізу стану банківської системи був зроблений висновок про необхідність самостійної розробки банками організаційно-економічного механізму оцінки та аналізу майбутніх тенденцій достатності капіталу при введенні нових регулятивних вимог, які будуть висунуті до капіталу при реалізації всіх положень Базеля II і Базеля III.

Алгоритм зазначеного механізму має містити чотири основні етапи: вибір сценаріїв тестування, виконання розрахунків за сценарієм, аналіз результатів розрахунку, розробка рекомендацій з урахуванням отриманих результатів.

Список використаних джерел

1. *Алексеевко М. Д.* До питання про доступ іноземного капіталу в банківську систему України / М. Д. Алексеевко, Л. М. Алексеевко // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2004. – № 6. – С. 42–47.
2. *Банківська енциклопедія* / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України. – Знання, 2011. – 50 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
3. *Бортников Г. П.* Базель III: новые стандарты капитала, ликвидности и резервов для банков / Г. П. Бортников // *Управление в кредитной организации.* – 2010. – № 6. – С. 35–50.
4. *Грудзевич Я. В.* Проблеми капіталізації банківської системи України / Я. В. Грудзевич // *Регіональна економіка.* – 2005. – № 1. – С. 116–120.
5. *Дані фінансової звітності банків України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
6. *Зверьяков М. І.* Банківський капітал: вимоги Базеля III / М. І. Зверьяков, В. В. Коваленко // *Фінанси України.* – 2011. – № 6. – С. 13–23.
7. *Инфографика: иностранные банки в Украине. Хроники отступления.* – Лига. Финансы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.liga.net/banks/2013/9/18/infografica/35556.htm>
8. *Качаева М. И.* Базель III: неизбежное зло или спасательный круг? / М. И. Качаева // *Банковское кредитование.* – 2010. – № 6. – С. 48–57.
9. *Коваленко В. В.* Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
10. *Кротюк В. Л.* Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах / В. Л. Кротюк, В. І. Міщенко // *Банківська справа.* – 2005. – № 4. – С. 3–10.

11. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 11–17.
12. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
13. Пишний А. Правова природа статутного капіталу державних банків та особливості його збільшення / А. Пишний // Право України. – 2008. – № 1. – С. 35–41.
14. Поправка О. Г. Формування системи контрциклічного регулювання банківської діяльності / О. Г. Поправка // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9 (33). – Ч. 4. – С. 321–331.
15. Про порядок регулювання діяльності банків України : інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0841-01>
16. Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку : монографія / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса: Вид-во «Атлант», 2012. – 765 с.
17. Савлук С. М. Шляхи прискорення капіталізації банків України / С. М. Савлук // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 232–238.
18. Симановский А. Ю. О регулятивных требованиях к устойчивости банков / А. Ю. Симановский // Деньги и кредит. – 2009. – № 9. – С. 12–19.
19. Симановский А. Ю. Перспективы банковского регулирования: отдельные аспекты / А. Ю. Симановский // Деньги и кредит. – 2009. – № 7. – С. 23–25.
20. Слобода Л. Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі України / Л. Я. Слобода, Ю. В. Банах // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1 (24). – С. 99–104.
21. Тригуб О. В. Сучасні підходи до управління власним капіталом банку / О. В. Тригуб, Р. С. Миколаєнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 4. – С. 154–161.
22. Усоскин В. М. Базель III: влияние на экономический рост (обзор эмпирических исследований) / В. М. Усоскин, В. Ю. Белоусова, М. В. Клинова // Деньги и кредит. – 2013. – № 9. – С. 32–39.
23. Group of Governors and Heads of Supervision announces higher global minimum capital standards. – 2010. – September 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/press/p100912.htm>
24. International Convergence of Capital Management and Capital Standards – Basle Committee on Banking Supervision, Basle: July 1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs04a.htm>
25. International Convergence on Capital Measurement and Capital Standards: a Comprehensive Version – Basel Committee on Banking Supervision, Basel: June 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>